

Barátságban a természettel

Nemzeti parkok a Duna mentén

Emberi gyarlóság az oka, hogy bizonyos dolgok akkor értékelődnek fel, amikor már nincsenek, elmúltak. Így vagyunk a természettel is: az emberiség a XXI. század küszöbén fedezte fel azt a környezetet, amelyben évezredek óta él. A mesterséges környezet ugrásszerű térhódítása századunkban már-már önpusztító aránytvesztést idézett elő létünk természetes és mesterséges feltételeinek alakulásában, létrehozva fenyegető krízishelyzetek és látványos katasztrófák egész sorát. A humanizmus eszméitől eltávolodott emberiség legnagyobb feladata az ezredfordulón a jólét mámorától megvadult civilizáció, a fogyasztói társadalom megszelídítése, a természetes és mesterséges kategóriák összebékítése lett. Ezt a békítést *környezetvédelemnek* hívjuk.

A menekülési kísérlet lehetséges kitörési pontjai a védett természeti területek így a *nemzeti parkok*, a *jelesített napok* (március 22: A *Víz Világnapja*, április 22: A *Föld Napja*, május 10: *Madarak és Fák Napja*, június 6: *Környezetvédelmi Világnap*), az ezekhez kapcsolódó társadalmi mozgalmak és szervezkedések. Szerencsére ezek száma egyre nagyobb.

A multinacionális tőke globalizációs törekvéseinek csakis egészséges hagyományörzéssel, egyedi természeti és kulturális kincsek megőrzésével lehet gátat szabni. A nemzeti parkok létesítése végülis ezt a szellemiséget tükrözi.

A nemzeti parkok és más védett területek rendszere – funkcióját tekintve – a természet szociális hálóját jelenti. Hazánkban is lényegesen megnőtt a védett természeti területek nagysága: jelenleg az ország területének 8%-a. Kilenc nemzeti parkunk van és a helyi jelentőségű védett természeti értékek száma is napról-napra gyarapodik.

A Duna középső szakaszán az 1990-es évek közepén – közel egyidőben – három nemzeti park létesült: Ausztriában a *Donau-Auen*, Észak-Magyarországon a *Duna-Ipoly Nemzeti Park*, délen pedig a *Duna-Dráva Nemzeti Park*. Jelentőségüket – főként Gemencét – ma a trópusi esőerdők elé helyezik. Köztudomású, hogy ezek az ártéri erdők, pezső életű ökoszisztémák, és szerepük különösen fontos a bioszféra állapotának fenntartásában. Európában ma ezek a fontos élőhelyek a folyók mellett vannak. Abból a klasszikus ártéri világból, ami a folyószabályozások előtt egész kontinensünket jellemezte, szinte semmi sem maradt. A folyókat néhány száz méterre a víztől mindenütt gátak kísérik. A védőgátak mentett oldalán lévő árvízmentes területeket mezőgazdasági művelésbe vonták és a hajdan volt egész ártéri világ arra a szűk hullámtérre zsugorodott, ami megmaradt a folyó és a gát között. Ma már csak hírmondóként maradt néhány érintetlen környezetbiológiai rendszer, amelyekre nagyon kellene vigyázni. *Gemenc* azért kuriózum, mert itt, egy véletlen folytán 8-10 km-re húzták meg az árvédelmi töltés nyomvonalát a Dunától. Ez összességében 180 km²-es összefüggő ártéri (vízügyi szakkifejezéssel: hullámtéri) élő rendszert eredményezett, *Európában ma a legnagyobb!* Mindez egy nagy folyó közép-szakaszán maradt meg, mert a deltavidék burjánzó gazdagsága teljesen más. Gemenc területe akkora, hogy az ökológiai rendszer

képes lenne szabályozni önmagát, hiszen a folyamatos változásban lévő vizes élőhelyek nagyfokú regenerálódó képességet biztosítanak számára.

A gemenci ártéri erdő jelentősége ma is ugyanaz, mint hajdanán volt: állandóan jelen van itt a születés és az elmúlás. Egy folyamatosan mozgásban lévő, dinamikus, lüktető élő rendszer, nagyon nagy életerővel. Mindig minden átalakulóban, de ugyanakkor mindig minden képviselve is van. Így például a vízi egymásutániség stádiumai, azaz a vizes élőhelyek egymást követő növénytársulásainak mindegyike (plankton / hinaras / nádas / magasságos / rét / erdő) megtalálható. Szakmai szempontból legalább ennyire izgalmas a szűz homokzatonok elnövényesedése, amely a fűzmagvak csírázásával kezdődik...

A szigeteken és az őket körülvevő zátonyrendszeren 4-5 teljesen különválasztható növénytársulás is leírható, amelyek mindegyike zátonyképződéssel és a szigetek további fejlődésével kapcsolatos. Ami a nagyfokú mozgékonyág ellen hat, az a mérnöki praktika, hiszen a folyók szabályozásával éppen az a cél, hogy a lefolyó vízmennyiség mindig a tervezett mederben maradjon és ezáltal a hajózás, az árvíz hullámok levonulása valamint a jégzajlás mérnöki szempontból kezelhető legyen. A folyó tehát nem mozog szabadon a völgyében. Ez azt eredményezi, hogy a pusztulás továbbra is megmarad az ártéren, de a születés már nem igazán. A jelenlegi helyzet ugyanis az: a víz sebessége a folyó szabályozása következtében annyira megnőtt, hogy ennek következményeként a meder egyre mélyül (90 év alatt 1-1,5 m süllyedés tapasztalható) és ez maga után vonja mind a talajvíz szintjének csökkenését, mind pedig az elöntések gyakoriságának csökkenését. Ugyanakkor a hullámtér egyre inkább feltöltődik. Ennek a kedvezőtlen folyamatnak az ellensúlyozását szolgálná az a program, amelynek célkitűzése a mellék- és holtágakat összekötő rendszer funkciójának helyreállítása és minél több víz visszatartása az ártéren. Így megsokszorozódik a tartósan vízzel borított felületek nagysága, szaporítva a vizes élőhelyek számát. Ne feledjük: két nagy folyónk nevével fémjelzett nemzeti parkunkról van szó!

Gemenc igazi szimbóluma nem a világrekorder agancsot viselő szarvasbika, hanem a fekete gólya. Ez a környezeti változásokra rendkívül érzékenyen reagáló, rejtett életű madár a terület első számú bioindikátorává vált. A tény, hogy a fészkelés időszakában Gemencben a legnagyobb a népsűrűsége, önmagáért beszél. Ami tehát megfelel a fekete gólyának, az állatvilág ősrégi titkai őrzőjének, az meg kell, hogy feleljen a természetvédelem szempontjainak is.

A Duna-menti természetvédelem csak nemzetközi összefogással lehet igazán hatékony. Az osztrák kezdeményezésre létrejött *Zöld Duna Program* célja, hogy a meglévő és tervezett védett területeket minden országban azonos elvek szerint kezeljék.

**Buzatzky Győző
Schmidt Antal**